JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

WIZARA YA VIWANDA NA BIASHARA

SERA YA MAENDELEO YA JASIRIAMALI NDOGO NA ZA KATI YA MWAKA 2003 (TOLEO LA MWAKA 2025)

2025

SERA YA MAENDELEO YA JASIRIAMALI NDOGO NA ZA KATI YA MWAKA 2003 (TOLEO LA MWAKA 2025)

YALIYOMO

VIFUPISHO iii
UFAFANUZI WA MANENO iv
DIBAJI vi
SURA YA KWANZA 1
1. UTANGULIZI 1
1.1. Usuli 1
1.2. Uchambuzi wa Hali Ilivyo 3
1.2.1. Mfumo wa Kisheria 3
1.2.2. Miundombinu Wezeshi 3
1.2.3. Huduma za Uendelezaji Jasiriamali 4
1.2.4. Teknolojia na Ubunifu 5
1.2.5. Upatikanaji wa Masoko 5
1.2.6. Huduma za kifedha katika biashara 6
1.2.7. Uanzishaji na Uendelezaji wa Viwanda Vijijini 7
1.2.8. Uendelezaji Jasiriamali 8
1.2.9. Masuala Mtambuka 9
SURA YA PILI 12
2. UMUHIMU, DIRA, DHAMIRA NA MALENGO 12
2.1. Umuhimu 12
2.2.1. Dira 12
2.2.2. Dhamira 12
2.2.3. Malengo ya Sera 12
SURA YA TATU 14
3. MASUALA YA KISERA, MALENGO NA MATAMKO 14
3.1 Miundombinu Wezeshi 14
3.2 Uendelezaji Jasiriamali 14
3.3 Teknolojia na Ubunifu 15
3.4 Upatikanaji wa Huduma za Kifedha 16
3.5 Upatikanaji wa Masoko 16
3.6 Masuala Mtambuka 17
SURA YA NNE 19
4. MFUMO WA KISHERIA 19
SURA YA TANO 20
5. MFUMO WA KITAASISI, UFUATILIAJI NA TATHMINI 20
5.1 Mfumo wa Kitaasisi 20
5.2 Majukumu ya Wadau katika Utekelezaji wa Sera 20
5.3 Mfumo wa Ufuatiliaji na Tathmini 22
5.4 Hitimisho 22

VIFUPISHO

AfCFTA	Eneo Huru la Biashara la Bara la Afrika
AGCOT	Ushoroba wa Ukuzaji Kilimo Tanzania
ASDP	Programu ya Maendeleo ya Sekta ya Kilimo
AZAKI	Asasi za Kiraia
AZISE	Asasi Zisizo za Serikali
BDS	Huduma za Maendeleo ya Biashara
BEST	Programu ya Uimarishaji wa Mazingira ya Biashara Tanzania
BRELA	Wakala wa Usajili wa Biashara na Leseni
CAMARTEC	Kituo cha Zana za Kilimo na Teknolojia Vijijini
DITF	Maonesho ya Kimataifa ya Biashara ya Dar es Salaam
EAC	Jumuiya ya Afrika Mashariki
LGAs	Mamlaka za Serikali za Mitaa
MDAs	Wizara, Idara na Wakala za Serikali
MIVARF	Miundombinu ya Masoko; Uongezaji Thamani wa Mazao na Uboreshaji wa Huduma za Kifedha Vijijini
MKUMBI	Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara
MNOs	Waendeshaji wa Mitandao ya Simu
MUVI	Muunganisho wa Ujasiriamali Vijijini
NCDs	Magonjwa Yasiyoambukizwa
NFIs	Taasisi zisizo za Kifedha
NGDS	Mkakakati wa Kitaifa wa Maendeleo ya Jinsia
NGOs	Mashirika yasiyo ya Kiserikali
REA	Wakala wa Nishati Vijijini
RUWASA	Wakala wa Maji na Usafi wa Mazingira Vijijini
SACCOS	Vyama vya Ushirika wa Akiba na Mikopo
SADC	Jumuiya ya Maendeleo Kusini mwa Afrika
SIDO	Shirika la Maendeleo ya Viwanda Vidogo
TACAIDS	Tume ya UKIMWI Tanzania
TANTRADE	Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania
TARURA	Wakala wa Barabara Vijijini na Mijini
TEHAMA	Teknolojia ya Habari na Mawasiliano
TEMDO	Taasisi ya Uhandisi na Usanifu Mitambo Tanzania
TPSF	Shirikisho la Sekta Binafsi Tanzania
VVU/UKIMWI	Virusi vya Upungufu wa Kinga Mwili/Upungufu wa Kinga Mwilini
WTO	Shirika la Biashara Ulimwenguni

UFAFANUZI WA MANENO

Mjasiriamali	Mtu mwenye hamasa na uwezo wa kuanzisha, kusimamia, na kufanikisha biashara huku akikabiliana na vihatarishi vinavyohusiana na biashara hiyo.
Ujasiriamali	Uwezo na utayari wa kuanzisha, kupanga, na kuendesha biashara pamoja na kukabiliana na changamoto zake zote kwa lengo la kupata faida.
Jasiriamali	Shughuli ya kiuchumi inayozalisha bidhaa au huduma kwa lengo la kupata faida.
Ukuaji wa Biashara	Mabadiliko chanya katika ukubwa wa biashara kwa kuzingatia mauzo, faida, mali, uzalishaji na soko.
Uendelezaji Jasiriamali	Mchakato wa kuanzisha na kuboresha thamani ya biashara, taswira na kukuza mtaji.
Sekta isiyo rasmi	Shughuli au rasilimali inayomilikiwa bila kuwa na usajili maalumu kisheria, bila kuwa na leseni ya uendeshaji inayosajiliwa na mamlaka za Serikali za mitaa au wizara za kisekta.
Huduma za Uendelezaji Jasiriamali	Huduma zisizo za kifedha zinazotolewa kwa wajasiriamali ili kuboresha uendeshaji na tija katika biashara.
Jasiriamali Ndogo Sana, Ndogo na za Kati	Shughuli halali za kiuchumi zisizo za kilimo (yaani uzalishaji viwandani, uchimbaji madini, biashara na huduma) ambazo zimeainishwa kama ifuatavyo:

Daraja	Sekta	Idadi ya Wafanyakazi	Mtaji kwa Shilingi
Jasiriamali ndogo sana	Biashara	< 5	< milioni 50
	Huduma	< 5	< milioni 50
	Uzalishaji viwandani	< 20	< milioni 100
Jasiriamali ndogo	Biashara	5 – 50	milioni 50 - bilioni 1
	Huduma	5 – 50	milioni 50 - bilioni 1
	Uzalishaji viwandani	20 - 100	100 milioni -2 billion
Jasiriamali za kati	Biashara	> 50-100	> bilioni 1 - bilioni 5
	Huduma	> 50-100	> bilioni 1 - 5 bilioni
	Uzalishaji viwandani	> 100-300	> bilioni 2 - bilioni 10
Jasiriamali kubwa	Biashara	> 100	> bilioni 5
	Huduma	> 100	> 5 bilioni
	Uzalishaji viwandani	> 300	> bilioni 10

Tanbihi:
Neno *'Jasiriamali Ndogo'* linajumuisha pia Jasiriamali ndogo sana.
Neno *'Mtaji'* unajumuisha fedha taslimu, bidhaa ghafi, bidhaa zilizozalishwa na ama miundombinu ya uzalishaji.

DIBAJI

Mwaka 2003, Serikali ilitunga Sera ya Maendeleo ya Jasiriamali Ndogo na za Kati iliyolenga kuchochea ukuaji wa shughuli za wajasiriamali nchini Tanzania. Sera hiyo ilikusudiwa kuweka mazingira wezeshi ya biashara ikijikita katika kuboresha maeneo saba ya kisera ambayo ni mfumo wa kisheria; miundombinu wezeshi; huduma za maendeleo ya biashara; huduma za kifedha katika biashara; mfumo wa kitaasisi wa maendeleo ya Sekta ya Viwanda Vidogo na Biashara Ndogo; uanzishwaji na uendelezaji wa viwanda vijijini; na masuala mtambuka.

Utekelezaji wa Sera hiyo ulipata mafanikio mbalimbali, yakiwamo kuchangia kuongezeka kwa ajira zitokanazo na ujasiriamali kutoka milioni 8 mwaka 2016 hadi kufikia takribani ajira milioni 11 mwaka 2024; kuongezeka kwa jasiriamali kutoka milioni 4.5 mwaka 2016 hadi takribani jasiriamali milioni 6 mwaka 2024; na kujengwa na kuboreshwa kwa majengo ya masoko 367 ya kufanyia shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati ambapo kuwapo kwa masoko hayo kuliwawezesha jumla ya wajasiriamali wadogo na wa kati 136,041 kuendesha biashara zao katika mazingira rafiki. Vilevile, utekelezaji wa Sera ulichangia kuanzishwa vituo 25 vya uwezeshaji wananchi kiuchumi ambavyo viliratibu programu za mafunzo kwa wajasiriamali 16,119.

Wakati wa utekelezaji wa Sera ya Maendeleo ya Jasiriamali Ndogo na za Kati ya Mwaka 2003, maendeleo ya jasiriamali yalikabiliwa na changamoto kadhaa za kisera zilizoilazimu sera hiyo kufanyiwa mapitio na hatimaye kusababisha toleo jipya la Sera la mwaka 2025. Miongoni mwa changamoto za Sera ya mwaka 2003 ilikuwa ni pamoja na kuibuka kwa fursa mpya katika sekta mbalimbali kama vile matumizi ya TEHAMA katika uendeshaji wa biashara na kukua kwa tasnia ya ubunifu, ambazo mahitaji yake yasingeweza kuhimiliwa na sera iliyokuwepo. Changamoto nyingine ni sera ya mwaka 2003 kutumia vigezo vya idadi ya wafanyakazi na ukubwa wa mitaji iliyowekezwa katika mitambo kubainisha madaraja ya jasiriamali, ambapo mabadiliko katika viashiria vya uchumi jumla yalilazimu kufanyika mapitio ya Sera ili kuweka vigezo vipya vya ubainishaji jasiriamali kulingana na mabadiliko katika tasnia ya biashara. Changamoto nyingine ni Sera kutojumuisha mahitaji ya idadi kubwa ya biashara changa zinazoibuka kwa kasi na hivyo kuhitajika mwongozo mpya wa kisera wenye kuzingatia aina hizo mpya za biashara.

Kwa hiyo, Sera ya Maendeleo ya Jasiriamali Ndogo na za Kati ya Mwaka 2003(Toleo la Mwaka 2025) inatarajiwa kuchochea uanzishwaji wa jasiriamali mpya na kuwezesha uendelevu wa jasiriamali zilizopo. Aidha, Sera hii itatoa msukumo katika urasimishaji wa biashara na kutoa kipaumbele kwa sekta zinazoibuka. Hivyo, Sera itawezesha kufikiwa kwa malengo ya kitaifa ya maendeleo ya kiuchumi, yakiwamo uzalishaji wa ajira, ongezeko la kipato na kutokomeza umaskini nchini.

.....
Judith S. Kapinga (Mb.)
WAZIRI WA VIWANDA NA BIASHARA

SURA YA KWANZA

1. UTANGULIZI

1.1. Usuli

Mwaka 2003, Serikali ilitunga Sera ya Maendeleo ya Jasiriamali Ndogo na za Kati ili kuimarisha ukuaji wa shughuli za wajasiriamali nchini Tanzania. Sera hiyo ililenga kuhamasisha uzalishaji wa ajira na kuongeza Jasiriamali Ndogo Sana, Ndogo na za Kati kwa kuweka mazingira bora ya biashara. Hii ilikusudiwa kufikiwa kupitia utekelezaji wa maeneo saba (7) ya kisera ambayo ni Mfumo wa kisheria; Miundombinu wezeshi; Huduma za maendeleo ya biashara; Huduma za kifedha katika biashara; Mfumo wa kitaasisi wa Maendeleo ya Jasiriamali Ndogo na za Kati; Uanzishwaji na uendelezaji wa viwanda vijijini; na kujumuisha masuala mtambuka ambayo ni mazingira; jinsia; makundi yaliyoko katika mazingira magumu; VVU/UKIMWI na magonjwa yasiyoambukizwa.

Katika utekelezaji wa Sera hii, Serikali kwa kushirikiana na wadau, ilichukua hatua mbalimbali mbazo ni pamoja na kuanzishwa kwa mfumo wa usajili wa jasiriamali kwa njia ya mtandao; kuanzishwa kwa vituo vya uatamizi; kuanzishwa kwa kongani za viwanda na kuanzishwa kwa programu mbalimbali kama vile Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara nchini. Hatua hizo zimesaidia kurahisisha uanzishaji na uendeshaji wa biashara nchini. Aidha, uanzishwaji wa madirisha ya huduma za kifedha kwa ajili ya wajasiriamali wadogo na wa kati katika benki za biashara; uanzishwaji wa taasisi ndogo za huduma za kifedha pamoja na mifuko ya Serikali inayotoa dhamana ya mikopo kwa wajasiriamali wadogo na wa kati kwa pamoja umerahisisha upatikanaji wa mikopo kwa wajasiriamali. Vilevile, uanzishwaji wa mafunzo ya ujasiriamali katika vyuo vya elimu ya juu na vya kati, pamoja na ngazi za shule za msingi na sekondari, umeongeza ari kwa watanzania kupenda kufanya shughuli za ujasiriamali.

Hali kadhalika, kumekuwa na ongezeko la ushiriki wa wajasiriamali katika maonesho ya biashara ya ndani na nje ya nchi ambao umeongeza upatikanaji wa fursa za masoko kupitia makubaliano ya kibiashara ya Jumuiya ya Afrika Mashariki, Jumuiya ya Maendeleo Kusini mwa Afrika pamoja na ushirikiano baina ya nchi na kimataifa. Aidha, utengaji na uendelezaji wa maeneo ya shughuli za biashara kwa wajasiriamali wadogo na wa kati kupitia Serikali za mitaa na Shirika la Maendeleo ya Viwanda Vidogo umechochea ukuaji wa sekta hiyo.

Utekelezaji wa Sera ya Maendeleo ya Jasiriamali Ndogo na za Kati ya Mwaka 2003 umewezesha kuongezeka kwa ajira zitokanazo na wajasiriamali kutoka ajira milioni 8 mwaka 2016 hadi kufikia takribani ajira milioni 11 mwaka 2024; kuongezeka kwa jasiriamali kutoka milioni 4.5 mwaka 2016 hadi kufikia takribani jasiriamali milioni 6 mwaka 2024; kujengwa na kuboresha majengo ya masoko 367 ya kufanyia shughuli za biashara kwa wajasiriamali wadogo na wa kati. Kuwapo kwa masoko hayo kumewezesha jumla ya wajasiriamali wadogo na wa kati 136,041 kuendesha biashara zao katika mazingira rafiki; na kuanzisha vituo 25 vya uwezeshaji wananchi kiuchumi ambavyo viliratibu programu za mafunzo kwa wajasiriamali 16,119.

Mafanikio mengine ni kurasimisha biashara 16,489 ambapo asilimia 57 ya biashara hizo zilikuwa zikimilikiwa na wanawake; kutoa mafunzo ya usimamizi na uendeshaji wa biashara kwa wajasiriamali 208,606 katika kipindi cha 2013 hadi 2024. Aidha, mafunzo ya matumizi ya teknolojia 608 zilizobuniwa na SIDO yalitolewa kwa wajasiriamali 7,651. Vilevile, programu 12 za viatamizi kwa ajili ya wabunifu zilianzishwa; na upatikanaji wa fedha za biashara uliwezeshwa ambapo jumla ya shilingi bilioni 743.7 zilikopeshwa kwa wajasiriamali 6,064,957 katika kipindi cha mwaka 2021 hadi 2024. Hii ilisababisha kuongezeka kwa ajira kutoka milioni 8 mwaka 2016 hadi kufikia takribani ajira milioni 11 mwaka 2024.

Licha ya mafanikio yaliyopatikana kupitia utekelezaji wa Sera hii, Jasiriamali Ndogo na za Kati zilikabiliwa na changamoto zililizohitaji marekebisho ya sera. Changamoto hizo ni pamoja na kuibuka kwa fursa mpya katika sekta kama vile matumizi ya TEHAMA katika shughuli za kibiashara na kukua kwa tasnia ya ubunifu ambayo haikuzingatiwa katika sera ya awali ambayo ilitegemewa kutoa mchango mkubwa katika ukuaji wa uchumi wa nchi. Aidha, mabadiliko katika viashiria vya uchumi wa jumla yalilazimu kupanga upya vigezo vya kubainisha madaraja ya jasiriamali ambavyo ni idadi ya wafanyakazi na ukubwa wa mitaji iliyowekezwa katika mitambo. Hivyo, upangaji upya wa madaraja ulikusudiwa kuongeza wigo wa wajasiriamali wadogo na wa kati kunufaika na fursa mbalimbali kama vile mitaji, ruzuku, mafunzo na masoko. Katika Sera inayorekebishwa, mgawanyo wa jasiriamali ndogo na kati unatenganisha shughuli za uzalishaji viwandani, biashara na huduma kwa kuwa thamani moja ya mtaji hutofautiana katika sekta hizo. Mathalani, mjasiriamali mwenye mtaji wa shilingi za kitanzania milioni 5 anayejishughulisha na biashara au huduma siyo sawa na anayejishughulisha na uzalishaji kiwandani. Aidha, katika kipindi cha utekelezaji wa Sera kulijitokeza mabadiliko makubwa yaliyotokana na mageuzi mbalimbali ya kiuchumi ambayo yaliboresha mifumo ya kibiashara katika masuala mbalimbali kama vile ushirikiano baina ya Sekta ya Umma na Binafsi; taratibu za upatikanaji wa huduma za fedha na mitaji; na vivutio vya uwekezaji katika uendelezaji wa jasiriamali ndogo na za kati. Masuala hayo yalihitaji kuboresha muundo wa uendeshaji wa sekta ili kuwezesha ushiriki wa Sekta Binafsi katika maendeleo ya wajasiriamali.

Kadhalika, makubaliano ya mtangamano wa biashara ya kikanda na kimataifa huzitaka nchi wanachama kuoanisha sera zao. Mathalani, katika Itifaki ya viwanda ya Jumuiya ya Maendeleo Kusini mwa Afrika (SADC) ibara ya 7 kuhusu uhamasishaji wa jasiriamali ndogo na kati inazitaka nchi wanachama kuwezesha ushiriki wa wajasiriamali katika biashara za kuvuka mipaka kwenye mnyororo wa thamani wa kikanda. Hivyo, kulikuwa na umuhimu wa kurekebisha Sera ili kuioanisha na matakwa kama hayo ya makubaliano katika mtangamano wa biashara kikanda.

Sera ya Maendeleo ya Jasiriamali Ndogo na za Kati ya Mwaka 2003 (Toleo la mwaka 2025) inalenga kushughulikia changamoto zinazojitokeza kwa wajasiriamali wadogo na wa kati pamoja na kuwafanya wanufaike na fursa zinazoibuka. Vilevile, inalenga kuweka mfumo madhubuti wa uratibu wa kitaasisi na mazingira wezeshi yatakayochochea ukuaji na maendeleo ya wajasiriamali nchini.

1.2. Uchambuzi wa Hali Ilivyo

Sera ya Maendeleo ya Jasiriamali Ndogo na Kati ya mwaka 2003 ilijikita katika maeneo makuu saba ya kisera ambayo ni Mfumo wa Kisheria, Miundombinu Wezeshi, Huduma za Maendeleo ya Biashara (zikiwamo Maendeleo ya Ujasiriamali, Mafunzo ya Biashara, Upatikanaji wa Taarifa, Teknolojia na Masoko), Upatikanaji wa Huduma za Fedha, Mfumo wa Kitaasisi wa Maendeleo ya Jasiriamali Ndogo na za Kati, Uanzishwaji na Uendelezaji wa Viwanda Vijijini na Masuala Mtambuka (yakiwamo masuala ya Mazingira, Jinsia, Makundi maalumu, VVU/UKIMWI na Magonjwa Yasiyoambukizwa).

Ufuatao ni uchambuzi wa kina unaobainisha utekelezaji, mafanikio na changamoto kwa kila eneo:

1.2.1. Mfumo wa Kisheria

Mfumo wa kisheria unalenga kuweka mazingira wezeshi kwa uendeshaji wa shughuli za kibiashara. Ili kufikia azma hiyo, Serikali ilianzisha Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara (MKUMBI) ambao umeboresha hali ya biashara nchini Tanzania. MKUMBI umewezesha kuondolewa na kupunguzwa kwa ada na tozo mbalimbali. Mathalani, kati ya mwaka 2017/18 na 2022/23, Serikali ilifanya marekebisho ya kuondoa na kupunguza jumla ya ada 374 katika mamlaka mbalimbali za udhibiti. Jitihada nyingine zilizofanyika ni pamoja na kuanzishwa kwa Mfumo wa Usajili wa Biashara Mtandaoni; uunganishaji wa usajili wa biashara na Kanzidata ya Kitambulisho cha Taifa; na marekebisho ya Sheria za Kodi kupitia Sheria ya Fedha.

Vilevile, ili kutoa fursa ya ushiriki jumuishi wa jasiriamali ndogo na za kati katika minyororo ya thamani ya kiuchumi katika sekta mbalimbali, Serikali ilitunga Sheria ya Ununuzi wa Umma Na. 10 ya mwaka 2023 ambayo inailazimu Serikali kutenga asilimia 30 ya zabuni zake za ununuzi kwa ajili ya wajasiriamali wadogo na wa kati. Serikali pia imetunga Sheria ya Usuluhishi ya mwaka 2020 ambayo imeweka mfumo wa kisheria wa kutatua migogoro ya kibiashara ya wajasiriamali kwa usawa.

Licha ya mafanikio yaliyotajwa hapo juu, mfumo wa kisheria uliopo bado haujawawezesha kikamilifu wajasiriamali wadogo na wa kati kuanzisha na kuendesha biashara zao kwa ufanisi. Hii ni kutokana na kuwapo kwa gharama kubwa za uendeshaji ambazo zinakwamisha ukuaji wa biashara changa na urasimishaji wake na hivyo kuhitajika matamko mapya ya kisera.

1.2.2. Miundombinu Wezeshi

Katika muktadha wa Sera hii, miundombinu wezeshi inahusisha maeneo ya biashara na majengo yanayokusudiwa kuwawezesha wafanyabiasha wadogo na wa kati kufanya shughuli zao. Serikali imechukua hatua kadhaa zikiwamo kutenga na kuendeleza ardhi kwa ajili ya shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati katika Mamlaka za Serikali za Mitaa; kujenga na kuendeleza majengo ya viwanda 547 yenye huduma za umeme, mifumo ya maji, barabara na miundombinu ya mawasiliano pamoja na kujenga majengo 367 ya biashara kwa ajili ya

wajasiriamali wadogo na wa kati. Hatua hizo zimewawezesha wajasiriamali wadogo na wa kati kuongeza tija na ushindani.

Pamoja na mafanikio yaliyopatikana, bado kuna changamoto zinazowakabili wajasiriamali wadogo na wa kati ikiwamo upungufu wa majengo ya viwanda, vyumba vya baridi na vifaa vya kuhifadhia bidhaa; upungufu wa miundombinu wezeshi (usafirishaji, usambazaji na mifumo ya kupakia na kupakua mizigo, maghala, reli, bandari, viwanja vya ndege na TEHAMA) inayounganisha maeneo ya vijijini na mijini.

Changamoto hizo zinaenda sambamba na upatikanaji usio wa uhakika wa baadhi ya huduma (mifumo ya maji safi, maji taka na nishati) pamoja na gharama kubwa za kutumia miundombinu wezeshi iliyopo kwa jasiriamali ndogo na za kati. Changamoto hizo zimesababisha kuongezeka kwa migogoro kati ya wajasiriamali wadogo na wa kati na mamlaka za mipango miji; kuongezeka kwa shughuli za ujasiriamali katika maeneo yasiyo rasmi; na mwitikio mdogo wa wajasiriamali kuanzisha biashara rasmi. Hivyo, kulihitajika mtazamo mpya wa kisera.

1.2.3. Huduma za Uendelezaji Jasiriamali

Huduma za uendelezaji jasiriamali zililenga kuwawezesha wajasiriamali wadogo na wa kati kupata ujuzi muhimu wa uendeshaji na usimamizi wa biashara. Sekta za umma na binafsi, pamoja na washirika wa maendeleo, walitekeleza programu muhimu za watoa huduma za maendeleo ya biashara katika maeneo mbalimbali, wakitoa maarifa na ujuzi muhimu kwa wajasiriamali. Moja ya mafanikio yaliyofikiwa ni kujumuisha mafunzo ya ujasiriamali katika taasisi zote za elimu ya juu na vyuo vya kati, hivyo kuongeza ari ya ujasiriamali miongoni mwa vijana. Mwaka 2013, Serikali ilizindua Mwongozo wa Taifa wa Mafunzo ya Ujasiriamali ili kuimarisha uratibu wa mafunzo ya ujasiriamali katika shule za msingi na sekondari. Vilevile, Serikali ilianzisha vituo 24 vya uwezeshaji wananchi kiuchumi ambavyo viliratibu programu za mafunzo kwa wajasiriamali 16,119. Kupitia vituo hivyo, jumla ya biashara 16,489 zilirasimishwa, ambapo asilimia 57 ya biashara hizo zinamilikiwa na wanawake.

Taasisi za umma, sekta binafsi na washirika wa maendeleo, hususan Shirikisho la Sekta Binafsi Tanzania (TPSF), wamekuwa wakihamasisha shughuli za ujasiriamali kupitia mipango inayolenga kukuza ushindani. Kadhalika, TPSF ilianzisha mfumo wa kielektroniki wa kuratibu masuala ya ujasiriamali ili kuongeza ubunifu kwa wajasiriamali waliopo na wapya. Vilevile, kupitia Shirika la Maendeleo ya Viwanda Vidogo, Serikali imekuwa ikitoa mafunzo mbalimbali ya usimamizi na uendeshaji wa biashara. Mathalani, katika kipindi cha miaka 10 kuanzia 2013/2014 hadi 2022/2023, jumla ya wajasiriamali 173,839 walipatiwa mafunzo hayo.

Licha ya jitihada hizo, wajasiriamali wadogo na wa kati nchini Tanzania waliendelea kukabiliwa na changamoto kadhaa zilizoathiri upatikanaji na utumiaji huduma za uendelezaji jasiriamali. Miongoni mwa changamoto hizo ni pamoja na uelewa mdogo wa wadau kuhusu upatikanaji wa huduma hizo; wajasiriamali kutothamini umuhimu wa huduma za uendelezaji jasiriamali; kukosekana kwa huduma mahususi za kisekta; mifumo ya uratibu wa utoaji wa huduma za uendelezaji jasiriamali isiyo toshelevu; baadhi ya huduma kujikita mijini na kutowafikia wajasariamali wa vijijini; na kutokuwiana kati ya huduma zinazatolewa na mahitaji halisi.

1.2.4. Teknolojia na Ubunifu

Teknolojia na ubunifu ni muhimu katika kuchochea ukuaji wa uchumi na kuwezesha ushindani kibiashara. Vilevile, tasnia hiyo huhusisha kubuni na kutumia teknolojia mpya au zilizoboreshwa ili kutatua matatizo, kuongeza ufanisi, na kuongeza thamani ya bidhaa na huduma. Serikali imekuwa mstari wa mbele katika kuwezesha upatikanaji na kuhimiza matumizi ya teknolojia; kukuza ushirikiano kati ya taasisi za utafiti na shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati; na kuanzisha mifumo ya kuboresha mtandao kati ya wajasirialiamali na watoa huduma za teknolojia.

Kupitia jitihada hizo, mafanikio mbalimbali yalipatikana ambapo wajasiriamali 7,651 walipewa mafunzo ya matumizi ya teknolojia 608 zilizobuniwa na SIDO. Aidha, taasisi ya Uhandisi na Usanifu Mitambo Tanzania (TEMDO) na Kituo cha Zana za Kilimo na Teknolojia Vijijini (CAMARTEC) zilibuni na kusambaza teknolojia 12 kwa wajasiriamali. Vilevile, programu 12 za viatamizi zilianzishwa kusaidia wajasiriamali na wabunifu kuendeleza teknolojia na kuzitumia katika kibiashara zao.

Licha ya mafanikio yaliyopatikana, kiwango kidogo cha matumizi ya teknolojia katika shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati kiliendelea kushuhudiwa. Hii ilisababishwa na uhaba wa teknolojia na kiwango kidogo cha uelewa wa wajasiriamali kuhusu masuala ya haki miliki bunifu na matumizi ya teknolojia; uhaba wa tafiti; gharama kubwa za kupata teknolojia; na kukosekana kwa muunganiko baina ya watafiti na watumiaji wa teknolojia. Yote hayo, yalihitaji mtazamo mpya wa kisera.

1.2.5. Upatikanaji wa Masoko

Serikali imeanzisha mikakati mbalimbali ili kuboresha upatikanaji wa masoko kwa huduma na bidhaa za wajasiriamali wadogo na wa kati, ikitambua umuhimu wake katika kupanua wigo wa wateja, kuongeza mapato, na fursa za ukuaji wa biashara. Miongoni mwa jitihada zilizofanyika ni kuandaa maonesho ya biashara na ziara za kibiashara ili kuwezesha wajasiriamali kuyafikia masoko ya ndani na ya kimataifa. Jitihada hizo ziliwahamasisha wajasiriamali kushiriki kwa wingi katika maonesho mbalimbali. Mathalani, kupitia Maonesho ya Kimataifa ya Biashara ya Dar es Salaam (DITF) yanayoandaliwa na Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania (TANTRADE) wajasiriamali zaidi ya 500 wamekuwa wakishiriki kila mwaka. Aidha, kupitia maonesho ya kitaifa yanayoratibiwa na SIDO zaidi ya wajasiriamali 1,320 wamekuwa wakishiriki kila mwaka. Vilevile, kupitia maonesho ya SIDO kuanzia mwaka 2015 hadi 2025, wajasiriamali walioshiriki katika maonesho hayo walifanikiwa kupata mauzo yenye thamani ya shilingi 1,224,981,950 ikiwa ni pamoja na kupokea mahitaji yenye thamani ya shilingi 1,754,890,900. Pia, kupitia maonesho ya JUA KALI yanayoandaliwa na Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC), jumla ya wajasiriamali 4,030 walishiriki maonesho hayo kuanzia mwaka 2004 hadi 2024 na kufanikiwa kupata mauzo yenye thamani ya shilingi 12,123,000,000.

Katika jitihada za kuongeza thamani na bei ya mazao ya kilimo, Serikali ilitunga Sheria ya Stakabadhi za Ghala ya mwaka 2005 ili kuwezesha wajasiriamali kutumia mfumo wa stakabadhi za ghala na kuwezesha uuzaji endelevu na wa haki kwa bidhaa zilizohifadhiwa kwenye maghala. Mfumo huu umekuwa ukiwanufaisha wajasiriamali wanaojihusisha na shughuli za kilimo na kuongeza thamani. Mathalani, mazao ya kilimo yaliyouzwa kupitia mfumo huu katika kipindi cha miaka 3 kuanzia 2021 hadi 2023 yaliongezeka thamani kwa zaidi ya asilimia 300 ikilinganishwa na mazao hayo yalipouzwa nje ya mfumo huo. Aidha, Sheria ya Ununuzi wa Umma Na. 10 ya mwaka 2023 inatoa upendeleo kwa wajasiriamali wa ndani, ikiwamo wajasiriamali wadogo na wa kati, katika upatikanaji wa zabuni za Serikali. Sheria hiyo inalenga kuimarisha usimamizi wa ununuzi wa umma na kuhamasisha ushiriki wa wajasiriamali wa ndani katika miradi ya Serikali.

Licha ya jitihada zilizofanyika, kiasi cha bidhaa za wajasiriamali zinazouzwa katika masoko ya ndani na ya kimataifa bado kilikuwa chini. Hali hii ilisababishwa na kukosekana kwa muunganiko madhubuti kati ya wajasiriamali wadogo na wa kati na makampuni makubwa kama wateja wa bidhaa zao; ujuzi mdogo wa masoko kwa wajasiriamali; na ubora mdogo wa bidhaa zilizozalishwa.

1.2.6. Huduma za kifedha katika biashara

Serikali imeweka mazingira bora ya kisera ambayo yanahamasisha ukuaji na uanzishwaji wa taasisi mbalimbali za kifedha zinazohudumia biashara zikiwamo jasiriamali ndogo na za kati. Hadi mwaka 2024, zilikuwa zimeanzishwa zaidi ya taasisi ndogo za fedha 2,200 kwa ajili ya wakopaji wadogo, wengi wao wakiwa wajasiriamali wadogo na wa kati. Aidha, idadi ya asasi zisizo za serikali na kampuni ndogo zinazotoa huduma ya fedha ziliongezeka kutoka 9 mwaka 2002 hadi zaidi ya 292 mwaka 2016. Vilevile, Serikali, kwa kushirikiana na wadau wengine, ilianzisha mifuko 72 ya uwezeshaji wananchi ambapo kati ya hiyo 62 ilikuwa inasimamiwa na serikali na 10 inasimamiwa na sekta binafsi. Baadhi ya Mifuko hiyo ni Mfuko wa Taifa wa Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi; Programu ya Uzalishaji Ajira; Mfuko wa SELF Microfinance; Mfuko wa Maendeleo ya Vijana na Wanawake; Mfuko wa Uwezeshaji wa Mwananchi; Mfuko wa Taifa wa Kuendeleza Wajasiriamali Wananchi; na Mfuko wa Amana wa Rais.

Kupitia mifuko hiyo, katika kipindi cha mwaka 2021 hadi 2024, jumla ya shilingi bilioni 743.7 zilikopeshwa kwa wajasiriamali 6,064,957 wakiwamo wanawake 3,288,186 na wanaume 2,776,771. Vilevile, Serikali ilipunguza viwango vya riba kwa mikopo ya mifuko ya uwezeshaji ili kuwezesha upatikanaji wa mikopo kwa wananchi wengi zaidi. Kwa mfano, kiwango cha riba cha Mfuko wa Maendeleo ya Vijana kimepungua kutoka asilimia 10 mwaka 2022 hadi kufikia asilimia 5 mwaka 2023/24. Aidha, kiasi cha shilingi bilioni 430.5 kilitolewa kwa wanufaika 932,442 kupitia mifuko inayotoa mikopo ya moja kwa moja na ya dhamana. Vilevile, kiasi cha shilingi bilioni 313.2 kilitengwa kwa ajili ya wanufaika 5,132,515 kupitia mifuko inayotoa ruzuku.

Hali kadhalika, Vyama vya Ushirika wa Akiba na Mikopo (SACCOS) vimekuwa vikichangia katika kufadhili wanachama wao, hasa wale wa biashara ndogo na changa. Idadi ya SACCOS zilizojisajiliwa ilifikia 937 hadi mwaka 2024, hali iliyoashiria kuboreshwa kwa mazingira ya kisera. Taasisi zisizo za kifedha (NFIs), wakiwamo waendeshaji wa mitandao ya simu (MNOs), zimekuwa na umuhimu mkubwa kwa wajasiriamali wadogo na wa kati, hususan katika kurahisisha miamala ya fedha.

Licha ya mafanikio hayo yaliyofikiwa, bado mitaji kwa wajasiriamali wadogo na wa kati haikuwa toshelevu kutokana na sababu mbalimbali. Sababu hizo ni pamoja na mikopo kuwa na riba kubwa; wajasiriamali kukosa dhamana rasmi; upungufu wa uanuwai wa huduma za mikopo zinazofaa kwa wajasiriamali wadogo na wa kati; na ukosefu wa ujuzi wa kutafuta mitaji na kusimamia mikopo.

1.2.7. Uanzishaji na Uendelezaji wa Viwanda Vijijini

Uanzishaji na uendelezaji wa viwanda vijijini unajumuisha shughuli za kiuchumi zinazofanyika vijijini ambazo hutofautiana kwa ukubwa kuanzia ngazi ya kaya hadi viwanda vidogo. Baadhi ya shughuli hizo ni usindikaji wa mazao ya kilimo, viwanda vidogo vya nyumbani na viwanda vidogo vya usindikaji na utengenezaji bidhaa. Dira ya Maendeleo ya Taifa 2025 ililenga kufanya mageuzi ya uchumi unaotegemea kilimo kuwa uchumi wa viwanda wa kati, kwa kutilia mkazo shughuli za kilimo, viwanda, ufugaji, na uvuvi ili kufanya mageuzi ya kiuchumi vijijini na kuleta maendeleo kwa ujumla.

Katika jitihada za kuimarisha na kuendeleza viwanda vijijini, Serikali ilichukua hatua mbalimbali ukiwamo ujenzi na upanuzi wa barabara na usambazaji wa maji katika maeneo mengi ya vijijini. Aidha, Serikali ilianzisha Wakala wa Nishati Vijijini (REA), Wakala wa Maji na Usafi wa Mazingira Vijijini (RUWASA), Wakala wa Barabara Vijijini na Mijini (TARURA) na Idara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji katika Halmashauri zote nchini ili kuchochea maendeleo vijijini na mageuzi ya viwanda.

Vilevile, utekelezaji wa programu mbalimbali ulileta tija na kufanikisha mpango wa uendelezaji wa viwanda vijijini. Mojawapo ya programu hizo ni Muunganisho Ujasiriamali Vijijini (MUVI) uliotekelezwa na Serikali kuanzia mwaka 2008 hadi 2016, ambao ulisaidia kuimarisha ujasiriamali vijijini kwa kuwawezesha wakazi wa vijijini kuanzisha biashara za mazao maalumu kwa kuzingatia mnyororo wa thamani. Mradi huu ulitekelezwa katika mikoa ya Iringa, Njombe, Manyara, Mwanza, Pwani, Ruvuma na Tanga.

Programu nyingine iliyotekelezwa ni Miundombinu ya Masoko ya Uongezaji Thamani wa Mazao na Uboreshaji wa Huduma za Kifedha Vijijini (MIVARF). Programu hiyo iliwawezesha wakulima wadogo kuunda vikundi vya kiuchumi vilivyosaidia wanachama kupata rasilimali fedha, teknolojia mpya na ujuzi uliowawesha kuongeza tija na kuboresha bidhaa zao, pamoja na kupata masoko endelevu ya bidhaa hizo. Programu hiyo ilitekelezwa katika mikoa 26, ikijumuisha mikoa 21 ya Tanzania Bara na mikoa mitano (5) ya Zanzibar, ikihusisha wilaya 141 za vijijini. Aidha, Ushoroba wa Ukuzaji Kilimo Tanzania (AGCOT) ambao unatekelezwa na Serikali kwa kushirikiana na sekta binafsi, umechangia ongezeko la mapato na ajira kupitia uendelezaji wa mnyororo wa thamani wa mazao ya kilimo katika Ukanda wa Kusini mwa Tanzania. Mpango huo ulilenga kuongeza thamani ya mazao ya kilimo, kuendeleza miundombinu wezeshi pamoja na kuongeza uzalishaji wenye tija.

Jitihada nyingine zilizofanywa na Serikali kupitia Kituo cha Zana za Kilimo na Teknolojia Vijijini (CAMARTEC) ni pamoja na kuandaa chasili za awali za mashine mbalimbali za kilimo na teknolojia za vijijini kama vile teknolojia za maandalizi ya ardhi kwa ajili kilimo (modeli 2), teknolojia za upandaji mbegu (modeli 2), teknolojia ya usafirishaji wa mazao vijijini (modeli 1), teknolojia za usindikaji wa mazao ya kilimo (modeli 4) na teknolojia za kuwasha na kuzima moto katika hifadhi za wanyamapori (modeli 3). Aidha, kituo hicho kilitoa mafunzo kwa vijana 520 waliopo maeneo ya vijijini kuhusu kubuni teknolojia za nishati jadidifu kwa lengo la kuongeza upatikanaji wa nishati safi ya kupikia. Kupitia mafunzo hayo mitambo mikubwa mitano (5) ya biogesi ilijengwa.

Hata hivyo, kasi ya uendelezaji wa viwanda vijijini ilibaki kuwa ya chini kutokana na changamoto kadhaa kama vile ukosefu wa elimu na ujuzi wa uendeshaji wa viwanda; kukosekana kwa maofisa ugani wa viwanda vijijini; na miundombinu duni ya kusaidia maendeleo ya viwanda vijijini.

1.2.8. Uendelezaji Jasiriamali

Uendelezaji jasiriamali katika muktadha wa sera hii unahusisha ukuzaji, uanzishwaji na uendelezaji biashara changa na urasimishaji wa biashara. Ukuaji wa biashara ni kichocheo muhimu katika kuleta ushindani wa kiuchumi na kuongeza ajira. Ukuaji huo hupimwa kwa kutumia vigezo mbalimbali kama vile mauzo au mapato, idadi ya wafanyakazi, mali, kiwango cha mauzo katika soko, faida, uwezo wa uzalishaji na mtaji wa uwekezaji.

Sera ya Maendeleo ya Jasiriamali Ndogo na za Kati ya mwaka 2003 ililenga kuhamasisha shughuli za ujasiriamali miongoni mwa Watanzania. Lengo hilo limefikiwa kwa kuanzisha mafunzo ya ujasiriamali katika taasisi za elimu ya juu na vyuo vya kati; kubuni programu maalumu za kuwawezesha wajasiriamali; na kujumuisha elimu ya ujasiriamali katika mitaala ya shule za msingi na sekondari. Mafanikio ya mafunzo ya ujasiriamali yalijidhihirisha kwa kuongezeka kwa idadi ya jasiriamali kutoka milioni 1.5 mwaka 2003 hadi kufikia milioni 6 mwaka 2024.

Licha ya ongezeko la idadi ya jasiriamali, kasi ya ukuaji wake ilibakia kuwa ndogo na hivyo kutoa mchango mdogo katika ajira na uchumi wa taifa. Mathalani, watu milioni 8 walioajiriwa katika biashara milioni 4.5 walichangia wastani wa nafasi 1.7 za ajira kwa kila biashara. Kutokana na hali hiyo, jitihada madhubuti zilipaswa kufanyika ili kuimarisha uendelezaji jasiriamali na kuhamasisha urasimishaji wa biashara ndogo na za kati, kuendeleza biashara changa na kuongeza mchango wa biashara ndogo na za kati katika ajira na uchumi wa taifa.

Aidha, kulikuwa fursa mpya ambazo bado zilikuwa hazijatumika kikamilifu kwa kuzingatia ubunifu katika sekta za uchimbaji na uongezaji thamani wa rasilimali za madini. Katika sekta ya mafuta na gesi, shughuli za uchimbaji zimegawanyika katika sehemu kuu tatu mkondo wa juu wa uchimbaji (utafiti, uendelezaji na uzalishaji), mkondo wa kati wa uchimbaji (usafirishaji na uhifadhi) na mkondo wa chini wa uchimbaji (utengenezaji wa bidhaa, usindikaji wa gesi na uuzaji wa bidhaa). Katika sekta ya madini, shughuli kuu zimegawanyika katika uchimbaji (utafiti, uendelezaji na uchimbaji) na uchenjuaji (usafishaji, uongezaji thamani, usafirishaji na uhifadhi). Vilevile, ubunifu unajumuisha shughuli mbalimbali kama vile ubunifu wa mitindo, muziki, uchapishaji, usanifu majengo, filamu na video, sanaa za uchoraji, mitindo ya mavazi, matangazo, fasihi, michezo ya kompyuta na sanaa za maonesho. Sekta hizi mbili zinatoa fursa kubwa kwa biashara ndogo na za kati. Ujumuishaji wa sekta za uchimbaji wa rasilimali na ubunifu katika Sera hii utasaidia wadau kunufaika na fursa zilizopo katika sekta husika.

1.2.9. Masuala Mtambuka

Sera ya Maendeleo ya Jasiriamali Ndogo na za Kati ya mwaka 2003 ilitambua athari za kimazingira zinazotokana na shughuli mbalimbali za wajasiriamali wadogo na wa kati na ilibainisha umuhimu wa kuzingatia matakwa ya kanuni za mazingira kwa wajasiriamali wadogo na wa kati. Ili kufikia azma hiyo, Serikali ilichukua hatua kadhaa, ikiwa ni pamoja na kutunga Sheria ya Usimamizi wa Mazingira (EMA, 2004) ambayo inaweka utaratibu wa kisheria na kitaasisi wa usimamizi endelevu wa mazingira. Hatua nyingine zilizochukuliwa na Serikali ni kuandaa mikakati na mipango mbalimbali ikiwamo Mkakati wa Kuhifadhi Mazingira ya Ardhi na Vyanzo vya Maji (2006); Mkakati wa Kitaifa wa Hatua za Dharura za Uhifadhi wa Ukanda wa Pwani, Bahari, Maziwa, Mito na Mabwawa (2008); Mkakati wa Kitaifa wa Mabadiliko ya Tabianchi (2012); na Mpango Kabambe wa Kitaifa wa Hifadhi na Usimamizi wa Mazingira (2022 – 2032). Aidha, Serikali imeridhia mikakati mbalimbali ya kikanda na kimataifa inayohusu mazingira.

Pamoja na hatua hizo zilizochukuliwa na Serikali, bado kulikuwa na changamoto ya baadhi ya wajasiriamali wadogo na wa kati kutozingatia utunzaji wa mazingira. Changamoto hizo zilitokana na sababu mbalimbali yakiwamo masuala ya mazingira kutojumuishwa kikamilifu katika shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati. Sera hii imezingatia umuhimu wa kujumuisha masuala ya mazingira katika shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati.

Janga la VVU na UKIMWI linaendelea kuwa tishio kwa afya ya Watanzania kwa ujumla, hususan kwa wajasiriamali wadogo na wa kati kwa kuathiri uzalishaji, nguvukazi na uendelezaji ujuzi. Mwaka 2001, Serikali ilitunga na kutekeleza Sera ya Taifa ya UKIMWI ya mwaka 2001 na Sheria ya kuanzisha Tume ya Kudhibiti UKIMWI Tanzania (TACAIDS) 2001 ili kuimarisha mapambano dhidi ya maambukizi, kutoa huduma za matibabu, na kuweka mazingira wezeshi ya kupunguza maambukizi ya VVU. Hatua hizo zimesaidia kuongeza uelewa na hivyo kupunguza maambukizi ya VVU na UKIMWI.

Takwimu za TACAIDS za mwaka 2019 zinaonesha kuwa asilimia 83 ya watu wanaoishi na VVU walikuwa wanajua hali zao; asilimia 98 walikuwa kwenye matibabu; asilimia 92 walikuwa na kiwango cha chini cha virusi mwilini; asilimia 92 ya watu wenye umri wa miaka 15 na zaidi waliokuwa na VVU walikuwa kwenye matibabu; na asilimia 99 ya wanawake wajawazito waliokuwa na VVU walipata dawa za kuzuia maambukizi kutoka kwa mama kwenda kwa mtoto. Vilevile, Serikali imeendelea kushirikiana na sekta binafsi, Washirika wa Maendeleo na Mamlaka za Serikali za Mitaa katika kutekeleza afua za kijamii dhidi ya VVU na UKIMWI.

Sekta ya Maendeleo ya Jasiriamali Ndogo na za Kati inahusisha mwingiliano wa watu mbalimbali katika shughuli za kila siku, hali inayoongeza hatari ya maambukizi ya VVU na UKIMWI. Aidha, shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati zinawaweka katika mazingira hatarishi kwa magonjwa yasiyoambukizwa (NCDs) ambayo yanahitaji msaada wa kijamii na kisaikolojia. Hata hivyo, masuala ya VVU, UKIMWI na magonjwa yasiyoambukizwa hayajapewa mkazo unaopaswa katika shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati. Toleo hili jipya la Sera limezingatia umuhimu wa kujumuisha masuala ya VVU, UKIMWI na magonjwa yasiyoambukizwa katika shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati.

Kuhusu masuala ya usawa wa kijinsia, Serikali imeweka mifumo ya sera na sheria ili kuwezesha ushiriki wa wanawake katika uchumi kupitia Sera ya Maendeleo ya Wanawake na Jinsia ya mwaka 2000, Toleo la mwaka 2023, na Mkakati wa Kitaifa wa Maendeleo ya Jinsia (NGDS) wa mwaka 2005. Hatua hizo zimewezesha ujumuishwaji wa masuala ya usawa wa kijinsia katika shughuli mbalimbali za kijamii na kiuchumi, hali ambayo imehamasisha wanawake kuanzisha, kusimamia na kukuza biashara zao.

Aidha, Serikali ilifanya marekebisho ya Sheria ya Fedha za Serikali za Mitaa Sura ya 290, ambayo ilizitaka Mamlaka za Serikali za Mitaa kutenga asilimia 10 ya mapato yao ya ndani kwa ajili ya kuwezesha wanawake, vijana na watu wenye ulemavu. Hatua hiyo iliongeza idadi ya wanawake wanaofanya biashara ndogo na za kati kushiriki shughuli za kiuchumi. Vijana, hususan wanawake, wanawakilisha kundi kubwa la idadi ya watu nchini. Hata hivyo, wengi wao hujihusisha na biashara ndogo na za kati katika sekta isiyo rasmi. Hii inatokana na changamoto za upatikanaji wa rasilimali kwa usawa, mila na desturi za kijamii, ukosefu wa ujuzi wa kutosha na changamoto ya upatikanaji wa masoko.

Ili kuwezesha ushiriki wa vijana katika shughuli za kiuchumi na ujasiriamali, Serikali iliandaa Sera ya Taifa ya Maendeleo ya Vijana ya mwaka 2007 (Toleo la mwaka 2024). Vilevile, Serikali imeendelea kufadhili Vijana kwa kutoa mikopo nafuu. Hatua hizo zililenga kukuza shughuli za ujasiriamali miongoni mwa vijana katika sekta isiyo rasmi. Mafanikio mengine ni pamoja na kuanzisha na kutekeleza Programu za Mafunzo ya Uanagenzi kwa Vijana na Programu ya Taifa ya Kukuza na Kuendeleza Ujuzi, ambayo imeongeza uwezo wa vijana kushiriki katika shuguli za ujasiriamali.

Licha ya jitihada hizo, ukosefu wa ajira kwa vijana bado ni changamoto, hasa kwa maeneo ya vijijini. Pia, ushiriki wa vijana katika biashara rasmi ni mdogo kutokana na ukosefu wa mitaji hasa kwa biashara changa, na kutokulingana kwa ujuzi miongoni mwao na mahitaji ya soko. Hadi kufikia mwaka 2020/21, idadi ya vijana nchini Tanzania ilikuwa milioni 18.28, ambapo milioni 17.71 walikuwa Tanzania Bara na milioni 0.57 Zanzibar. Kati ya idadi hiyo, takriban vijana milioni 14.62 (asilimia 80) walikuwa wanashiriki katika shughuli za kiuchumi, huku vijana milioni 3.66 (asilimia 20) wakiwa hawashiriki katika shughuli za kiuchumi.

Hivyo, Sera ya Maendeleo ya Jasiriamali Ndogo na za Kati ya mwaka 2003 (Toleo la mwaka 2025) inatambua fursa na changamoto zinazolikabili kundi la vijana na inasisitiza haja ya Serikali kubuni mikakati inayolenga kusaidia shughuli za biashara ndogo na za kati kwa kuzingatia mahitaji na matarajio maalumu ya vijana.

SURA YA PILI

2. UMUHIMU, DIRA, DHAMIRA NA MALENGO

2.1. Umuhimu

Licha ya mafanikio yaliyopatikana kupitia Sera ya Maendeleo ya Jasiriamali Ndogo na Kati ya mwaka 2003, Jasiriamali Ndogo na za Kati ziliendelea kukabiliwa na changamoto nyingi zilizohitaji marekebisho ya sera hiyo. Changamoto hizo ni pamoja na kuibuka kwa fursa mpya katika sekta kama vile matumizi ya TEHAMA katika shughuli za ujasiriamali na kukua kwa tasnia ya ubunifu ambazo hazikuzingatiwa katika sera hiyo. Vilevile, kuongezeka kwa fursa za soko huria hususan ushiriki wa sekta binafsi katika maendeleo ya jasiriamali ndogo na kati kulihitaji mwongozo wa kisera. Aidha, matumizi ya vigezo vya idadi ya wafanyakazi na ukubwa wa mitaji iliyowekezwa katika mitambo kubainisha madaraja ya biashara, ambapo mabadiliko katika viashiria vya uchumi jumla yalilazimu kupangwa upya kwa vigezo hivyo. Kadhalika, makubaliano ya mtangamano wa biashara ya kikanda na kimataifa yanayozitaka nchi wanachama kuoanisha sera yalipaswa kuzingatiwa. Pamoja na hayo, mahitaji ya biashara changa zinazokua kwa kasi yalihitaji mwongozo wa kisera.

2.2.1. Dira

Kuwa na sekta imara na himilivu ya jasiriamali ndogo na za kati ambayo inachangia kikamilifu katika maendeleo ya uchumi.

2.2.2. Dhamira

Kuchochea maendeleo na ukuaji wa jasiriamali ndogo na za kati kwa kuboresha miundombinu ya biashara; kuhakikisha upatikanaji wa fedha na masoko unakuwa rahisi; na kuhimiza matumizi ya teknolojia na ubunifu katika ukuzaji wa biashara.

2.2.3. Malengo ya Sera

Lengo Kuu

Kuchochea ajira na ukuzaji wa kipato kwa kuhamasisha uanzishaji wa jasiriamali mpya ndogo na za kati na kuboresha utendaji kazi na ushindani wa zile zilizopo ili kuongeza ushiriki na mchango wao katika uchumi wa nchi.

Malengo Mahususi

Malengo mahususi ya Sera ya Maendeleo ya Jasiriamali Ndogo na za Kati ya Mwaka 2003 (Toleo la mwaka 2025) ni:

(i) Kuimarisha miundombinu wezeshi ya shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati;
(ii) Kuimarisha ukuaji wa jasiriamali ndogo na za kati mijini na vijijini;
(iii) Kuongeza matumizi ya teknolojia na ubunifu kwa wajasiriamali wadogo na wa kati;
(iv) Kuwezesha upatikanaji wa huduma za kifedha kwa wajasiriamali wadogo na wa kati;
(v) Kuwezesha upatikanaji wa masoko ya bidhaa na huduma zinazozalishwa na wajasiriamali wadogo na wa kati; na
(vi) Kujumuisha masuala mtambuka katika shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati.

SURA YA TATU

3. MASUALA YA KISERA, MALENGO NA MATAMKO

3.1 Miundombinu Wezeshi

Katika muktadha wa Sera hii, miundombinu wezeshi inamaanisha maeneo, vituo na majengo ya kufanyia shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati. Serikali imetekeleza mipango kadhaa ikiwamo kukarabati na kujenga miundombinu mipya ya biashara. Hata hivyo, bado kulikuwa na changamoto zilizokuwa zinawakabili wajasiriamali wadogo na wa kati ikiwamo upungufu wa majengo ya viwanda, vyumba vya baridi na vifaa vya kuhifadhia bidhaa; upungufu wa miundombinu wezeshi inayounganisha maeneo ya vijijini na mijini (usafirishaji, usambazaji na mifumo ya kupakia na kupakua mizigo, maghala, reli, bandari, viwanja vya ndege na TEHAMA). Changamoto hizo zinasababishwa na upatikanaji usio wa uhakika wa huduma wezeshi; na gharama kubwa za kutumia miundombinu wezeshi kwa wafanyabishara wadogo na wa kati. Matokeo ya changamoto hizo ni pamoja na kuongezeka kwa migogoro kati ya wajasiriamali wadogo na wa kati na mamlaka za mipango miji; kuongezeka kwa shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati katika maeneo yasiyo rasmi; na mwitikio mdogo wa wajasiriamali kuanzisha biashara rasmi.

Lengo

Kuimarisha miundombinu wezeshi ya shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati.

Matamko

Serikali kwa kushirikiana na wadau:

(i) Itatenga na kuendeleza maeneo ya kufanyia shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati; na

(ii) Itaweka miundombinu ya majengo ya viwanda, vyumba vya baridi na vifaa vya kuhifadhia bidhaa.

3.2 Uendelezaji Jasiriamali

Katika muktadha wa Sera hii, uendelezaji jasiriamali unahusu ukuzaji, na uanzishaji wabiashara. Uendelezaji jasiriamali huchochea ushindani wa kiuchumi na uzalishaji wa ajira. Serikali imetekeleza mipango mbalimbali ikiwamo kuanzisha mafunzo ya ujasiriamali katika vyuo vya elimu ya juu na vyuo vya kati; kuanzisha vituo vya uwezeshaji kiuchumi vinavyoratibu programu za mafunzo kwa wajasiriamali na urasimishaji wa biashara; na kuanzisha mifumo ya kisheria itakayowawezesha wajasiriamali kutumia fursa zinazojitokeza katika sekta za uchimbaji wa rasilimali na tasnia ya ubunifu.

Licha ya kuongezeka kwa idadi, jasiriamali nyingi bado zimedumaa na hivyo kuchangia kwa kiasi kidogo katika uchumi wa taifa na uzalishaji wa ajira. Aidha, kuna fursa mpya zilizojitokeza katika sekta za uchimbaji na ubunifu ambazo hazijatumiwa kikamilifu. Vilevile, kuna kutowiana kati ya mahitaji na upatikanaji wa huduma za maendeleo ya biashara kutokana na ukosefu wa mifumo ya uratibu katika utoaji wa huduma hizo kwa wajasiriamali. Hali kadhalika, kasi ya uendelezaji wa jasiriamali hususani viwanda vidogo vijijini bado ilikuwa ndogo kutokana na ukosefu wa elimu na ujuzi wa uendeshaji wa viwanda; kukosekana kwa maafisa ugani wa viwanda vijijini; na miundombinu duni ya kusaidia maendeleo ya viwanda vijijini.

Lengo

Kuimarisha ukuaji wa jasiriamali ndogo na za kati mijini na vijijini.

Matamko

Serikali kwa kushirikiana na wadau:

(i) Itakuza na kuendeleza biashara changa na zilizopo;

(ii) Itaimarisha uratibu wa shughuli za utoaji wa huduma za maendeleo ya biashara; na

(iii) Itawezesha upatikanaji wa huduma za ugani kwa wajasiriamali wadogo na wa kati.

3.3 Teknolojia na Ubunifu

Teknolojia na ubunifu ni muhimu katika kuchochea ukuaji wa uchumi na kuwezesha ushindani kibiashara. Huhusisha kubuni na kutumia teknolojia mpya au zilizoboreshwa ili kutatua changamoto mbalimbali, kuongeza ufanisi na kuongeza thamani ya bidhaa na huduma. Serikali imekuwa mstari wa mbele katika kuwezesha upatikanaji na kuhimiza matumizi ya teknolojia; kukuza ushirikiano kati ya taasisi za utafiti na shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati; na kuanzisha mifumo ya kuboresha mtandao kati ya wajasirialimali na watoa huduma za teknolojia.

Pamoja na mafanikio hayo, bado kuna kiwango kidogo cha matumizi ya teknolojia katika shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati. Hali hii inasababishwa na kiwango kidogo cha uelewa wa wajasiriamali kuhusu masuala ya hakimiliki bunifu na matumizi ya teknolojia; uhaba wa tafiti; gharama kubwa za kupata teknolojia; na kukosekana kwa muunganiko baina ya watafiti na watumiaji wa teknolojia.

Lengo

Kuongeza matumizi ya teknolojia na ubunifu kwa wajasiriamali wadogo na wa kati.

Matamko

Serikali kwa kushirikiana na wadau:

(i) Itakuza teknolojia na matumizi ya TEHAMA katika shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati; na

(ii) Itawezesha tafiti na kuendeleza ubunifu katika shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati.

3.4 Upatikanaji wa Huduma za Kifedha

Upatikanaji wa fedha unahusisha uwezo wa watu binafsi au wajasiriamali kupata huduma za kifedha, ikiwamo mikopo, amana, malipo, bima, na huduma nyingine. Ili kuwezesha upatikanaji wa huduma za kifedha kwa wajasiriamali, Serikali imeboresha mifumo ya mikopo iliyopo na kuanzisha mifuko na taasisi za mikopo ya kijamii. Aidha, Serikali imetunga sera na sheria mbalimbali zinazowezesha upatikanaji wa fedha kwa wajasiriamali wadogo na wa kati.

Licha ya mafanikio hayo, bado kumekuwa na uhaba wa mitaji kwa wajasiriamali wadogo na wa kati kutokana na sababu mbalimbali. Sababu hizo ni pamoja na mikopo kuwa na riba kubwa; wajasiriamali kukosa dhamana rasmi; upungufu wa uanuwai wa huduma za mikopo zinazofaa kwa wajasiriamali wadogo na wa kati; na ukosefu wa ujuzi wa kutafuta mitaji na kusimamia mikopo.

Lengo

Kuwezesha upatikanaji wa huduma za kifedha kwa wajasiriamali wadogo na wa kati.

Matamko

Serikali kwa kushirikiana na wadau:

(i) Itawezesha upatikanaji wa huduma za kifedha kwa ajili ya shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati;
(ii) Itawezesha biashara changa kupata mitaji; na
(iii) Itajenga uwezo wa wajasiriamali wa kutafuta na kusimamia fedha katika biashara.

3.5 Upatikanaji wa Masoko

Upatikanaji wa masoko, katika muktadha wa Sera hii, unahusisha mikakati inayotumika kuimarisha uwezo wa wajasiriamali kuyafikia masoko ya ndani na ya kimataifa. Katika kuwezesha hilo, Serikali imekuwa ikiandaa maonesho ya biashara na ziara za kibiashara ili kuwawezesha wajasiriamali kushiriki katika masoko ya ndani na ya kimataifa. Aidha, Serikali ilitunga Sheria ya Stakabadhi za Ghala ya mwaka 2005 ili kuwezesha matumizi ya Mfumo wa Stakabadhi za Ghala katika kuendeleza shughuli za wajasiriamali.

Licha ya jitihada zilizofanyika, kiasi cha bidhaa za wajasiriamali wadogo na wa kati zinazouzwa katika masoko ya ndani na ya kimataifa bado ni kidogo. Hali hii inasababishwa na kukosekana kwa muunganiko madhubuti kati ya wajasiriamali wadogo na wa kati na makampuni makubwa kama wateja wa bidhaa zao; ujuzi mdogo wa masoko kwa wajasiriamali; na kiwango kidogo cha ubora wa bidhaa zinazozalishwa.

Kadhalika, Tanzania ni mwanachama wa Jumuiya ya Nchi za Kusini mwa Afrika (SADC), Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC) na imesaini mtangamano wa Kikanda na Kimataifa ikiwa ni pamoja na AfCTA na WTO. Licha ya kuwapo kwa Jumuiya hizo na mtangamano wa Kikanda na Kimataifa, wajasiriamali wadogo na wa kati wamekuwa na changamoto ya kupata taarifa za masoko kwa wakati kutoka Nchi za Jumuiya hizo.

Lengo

Kuwezesha upatikanaji wa masoko ya bidhaa na huduma zinazozalishwa na wajasiriamali wadogo na wa kati.

Matamko

Serikali kwa kushirikiana na wadau:

(i) Italinda bidhaa za viwanda vidogo dhidi ya vitendo vya biashara visivyo vya haki;
(ii) Itajenga uelewa kuhusu fursa za masoko zilizopo kitaifa, kikanda na kimataifa; na
(iii) Itawawezesha wajasiriamali wadogo kupata ujuzi wa kutafuta masoko.

3.6 Masuala Mtambuka

Masuala mtambuka katika muktadha wa Sera hii yanahusisha uhifadhi wa mazingira; utawala bora; jinsia, vijana, na watu wenye ulemavu; VVU/UKIMWI; na magonjwa yasiyoambukizwa.

Masuala ya mazingira yanahusisha uzingatiaji wa misingi ya utunzaji wa mazingira katika shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati. Serikali imefanya jitihada mbalimbali pamoja na kutoa mafunzo ya uhifadhi wa mazingira. Pamoja na jitihada hizo wajasiriamali wadogo na wa kati hawazingatii taratibu za utunzaji wa mazingira kikamilifu. Changamoto hizo zinatokana na sababu mbalimbali ikiwa ni pamoja na masuala ya mazingira kutojumuishwa kikamilifu katika shughuli zao na uelewa mdogo wa wajasiriamali kuhusu umuhimu wa kutunza mazingira.

Jinsia ni miongoni masuala mtambuka ambayo yanahusisha desturi, tabia, na majukumu yanayohusiana na kuwa mwanamke, mwanaume, msichana au mvulana, pamoja na mgawanyo wa majukumu baina yao na namna unavyozingatiwa katika uendeshaji wa shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati. Ili kuhakikisha masuala haya yanazingatiwa katika shughuli za ujasiriamali, Serikali imeandaa na kutekeleza mikakati mbalimbali, ikiwamo kuanzisha mifumo ya kisheria na kitaasisi inayohamasisha ushiriki wa makundi yote katika shughuli za kiuchumi hususan wanawake, vijana na watu wenye ulemavu. Aidha, Serikali imesaini na inaendelea kutekeleza mikataba mbalimbali ya kikanda na kimataifa inayohimiza usawa wa kijinsia. Hata hivyo, makundi hayo bado hayajashiriki kikamilifu katika shughuli za maendeleo ya wajasiriamali wadogo na wa kati. Hali hii inasababishwa na umiliki usio sawa wa rasilimali; mila na desturi potofu; na ukosefu wa elimu ya biashara.

Vilevile, VVU/UKIMWI na magonjwa yasiyoambukizwa bado ni tishio kwa shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati kwa kuwa yanaathiri uzalishaji, nguvukazi, na tija katika biashara. Ili kukabiliana na changamoto hizo, Serikali imetekeleza mikakati mbalimbali, ikiwamo kuanzisha mifumo ya kisheria, na kitaasisi inayotoa mwongozo wa kuzuia VVU/UKIMWI na magonjwa yasiyoambukizwa. Aidha, programu mbalimbali za uraghibishi zimeanzishwa na kutekelezwa. Licha ya jitihada hizo, masuala ya VVU/UKIMWI na magonjwa yasiyoambukizwa hayakujumuishwa ipasavyo katika shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati.

Pia, utawala bora ni jambo muhimu katika uendelezaji wa shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati kwa kuwa zinahusisha masuala mbalimbali ikiwamo ajira ambayo yanahitaji uzingatiwaji wa maadili. Jitihada mbalimbali za kujenga mfumo unaozingatia kanuni za utawala bora kwa kutoa mafunzo kwa wajasiriamali zimefanyika. Pamoja na jitihada hizo, bado kuna changamoto za uzingatiwaji wa maadili hususan katika taratibu za utoaji ajira.

Lengo

Kujumuisha masuala mtambuka katika shughuli za wajasiriamali wadogo na wa kati.

Matamko

Serikali kwa kushirikiana na wadau itajumuisha masuala ya:

(i) Utunzaji mazingira katika shughuli za uendelezaji wajasiriamali wadogo na wa kati;
(ii) Jinsia katika shughuli za uendelezaji wajasiriamali wadogo na wa kati;
(iii) VVU/UKIMWI na magonjwa yasiyoambukizwa katika shughuli za uendelezaji wajasiriamali wadogo na wa kati; na
(iv) Utawala bora katika shughuli za uendelezaji wajasiriamali wadogo na wa kati.

SURA YA 4

4. MFUMO WA KISHERIA

Masuala ya jasiriamali yanaongozwa na kuratibiwa na sheria mbalimbali za ndani zikiwamo Sheria ya Shirika la Maendeleo ya Viwanda Vidogo Sura ya 112; Sheria ya Taifa ya Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi Sura ya 386; Sheria ya Leseni za Biashara Sura ya 208; Sheria ya Taifa ya Usajili na utoaji wa Leseni za Viwanda Sura ya 46; Sheria ya Viwango Sura ya 130; Sheria ya Madini Sura ya 123; Sheria ya Alama za Biashara na Huduma Sura ya 326; Sheria ya Usajili wa Hataza Sura ya 217; Sheria ya Makampuni Sura ya 212; Sheria ya Vileo Sura ya 77; na Sheria ya Serikali za Mitaa Sura ya 287.

Kutokana na masuala haya kuwa mtambuka, wigo na mawanda ya sheria zilizopo hayatoshelezi kusimamia eneo hili ipasavyo na hivyo kusababisha mwingiliano wa kiutendaji miongoni mwa taasisi zenye dhamana ya kutekeleza jukumu hilo. Uwepo wa changamoto hii unaleta hitaji la kuweka mfumo dhabiti wa kusimamia maendeleo ya wajasiriamali ili kutoa mwongozo sahihi wa utekelezaji wa Sera. Katika kutekeleza hilo, Serikali itapitia sheria zilizopo na kufanya marekebisho. Vilevile, Serikali itatunga sheria jumuishi ya maendeleo ya jasiriamali ndogo na za kati na kuimarisha taasisi maalum itakayotekeleza Sera ya Jasiriamali Ndogo na za Kati ya Mwaka 2003 (Toleo la Mwaka 2025).

SURA YA TANO

5. MFUMO WA KITAASISI, UFUATILIAJI NA TATHMINI

5.1 Mfumo wa Kitaasisi

Mfumo wa kitaasisi unabainisha majukumu makuu ya taasisi na wadau wengine wakuu wanaoandaa nyenzo za utekelezaji, usimamizi, ufuatiliaji, na tathmini ya utekelezaji wa sera ili kuhakikisha matokeo yaliyokusudiwa yanafikiwa. Wadau wakuu ni Wizara, Idara na Wakala za Serikali; Mamlaka za Serikali za Mitaa; Sekta Binafsi; Washirika wa Maendeleo; Taasisi za Utafiti; Asasi Zisizo za Serikali; Vyombo vya Habari na jamii kwa ujumla. Majukumu ya wadau hao yanafafanuliwa hapa chini.

5.2 Majukumu ya Wadau katika Utekelezaji wa Sera

(i) Wizara yenye dhamana ya uendelezaji Jasiriamali Ndogo na za Kati

Wizara yenye dhamana ya uendelezaji jasiriamali ndogo na za kati itakuwa mratibu mkuu wa utekelezaji, ufuatiliaji, tathmini na mapitio ya sera kwa vipindi maalumu ili kuhakikisha malengo ya sera yanafikiwa. Aidha, Wizara itaandaa na kuchapisha taarifa ya utekelezaji wa Sera.

(ii) Wizara yenye dhamana ya Fedha

Wizara yenye dhamana ya fedha kwa kushirikiana na wadau wengine, itawezesha upatikanaji wa rasilimali fedha ili kufanikisha utekelezaji wa Sera.

(iii) Wizara yenye dhamana ya Uwekezaji

Wizara yenye dhamana ya uwekezaji itaweka mazingira wezeshi kwa ajili ya maendeleo jasiriamali ndogo na za kati.

(iv) Wizara yenye dhamana ya Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa

TAMISEMI itakuwa na jukumu la kuratibu utekelezaji wa Sera katika Sekretarieti za Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa.

(v) Wizara za sekta nyingine

Wizara za sekta nyingine zitasaidia utekelezaji wa Sera kwa kujumuisha masuala ya uendelezaji jasiriamali ndogo na kati katika mikakati, mipango na miradi yao.

(vi) Idara na Wakala za Serikali

Idara na wakala za serikali zitakuwa na jukumu la kuhakikisha masuala ya uendelezaji jasiriamali ndogo na za kati yanajumuishwa katika mikakati ya maendeleo, mipango, na programu zao.

(vii) Sekretarieti za Mikoa

Sekretarieti za Mikoa zitakuwa na jukumu la kuratibu masuala yote ya shughuli za uendelezaji jasiriamali ndogo na za kati katika mikoa husika.

(viii) Mamlaka za Serikali za Mitaa

Mamlaka za Serikali za Mitaa zitakuwa na majukumu ya kutekeleza masuala yote ya uendelezaji jasiriamali ndogo na za kati katika maeneo yao; kuhakikisha masuala ya uendelezaji jasiriamali yanajumuishwa katika mikakati yao ya maendeleo; na kuhamasisha jamii kutumia fursa zilizopo katika maeneo yao.

(ix) Mashirika ya Sekta Binafsi

Mashirika ya sekta binafsi yatakuwa na jukumu la kuwezesha maendeleo ya jasiriamali ndogo na za kati na kuishauri Serikali katika masuala hayo.

(x) Washirika wa Maendeleo

Washirika wa Maendeleo watakuwa na jukumu la kusaidia jitihada za Serikali katika kujenga sekta imara na shindani ya uendelezaji jasiriamali ndogo na za kati.

(xi) Taasisi za Utafiti

Taasisi za utafiti zitakuwa na jukumu la kutoa ujuzi na maarifa yanayokidhi mahitaji ya wajasiriamali wadogo na wa kati ikiwa ni pamoja na kubuni teknolojia rahisi zitakazotumiwa na wajasiriamali wadogo na wa kati na kufanya utafiti wa soko kwa lengo la kuwajulisha fursa zilizopo.

(xii) Taasisi za Elimu

Taasisi za Elimu zitakuwa na jukumu la kuandaa programu za mafunzo ya kuwajengea uwezo wajasiriamali wadogo na wa kati.

(xiii) Asasi Zisizo za Serikali

Asasi zisizo za Serikali zitakuwa na jukumu la kutafuta rasilimali, kutoa elimu, ujuzi na maarifa kuhusu uendelezaji wa jasiriamali ndogo na za kati.

(xiv) Vyombo vya Habari
Vyombo vya habari vitakuwa na jukumu la kuelimisha na kuhamasisha wadau na umma kwa ujumla kuhusu umuhimu wa kushiriki katika shughuli za uendelezaji wa jasiriamali ndogo na za kati.

(xv) Jamii
Jamii itachangamkia fursa zilizopo katika uendelezaji wa jasiriamali ndogo na za kati.

5.3 Mfumo wa Ufuatiliaji na Tathmini

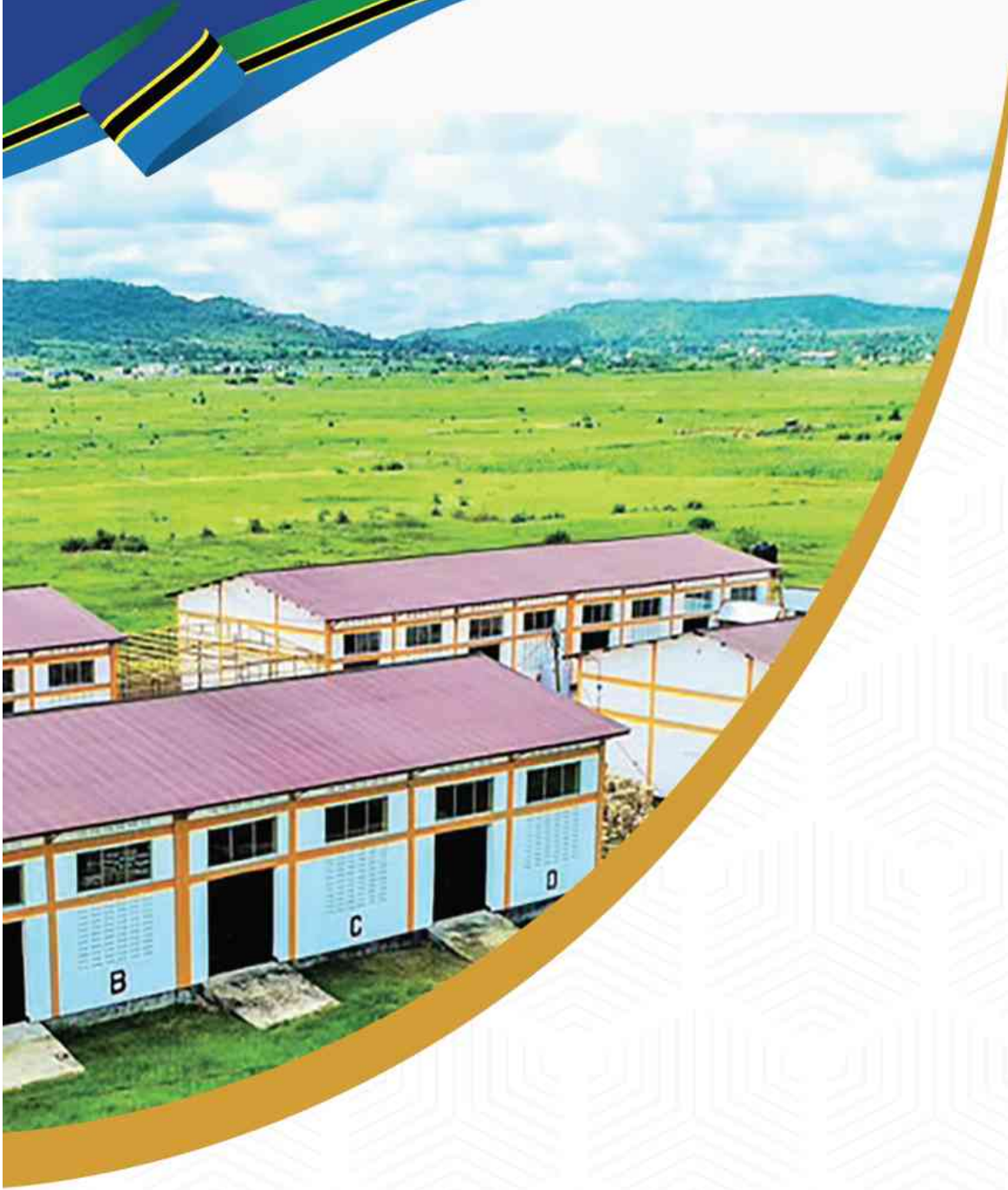
Mfumo wa ufuatiliaji na tathmini utatumika kupima kiwango cha utekelezaji wa malengo mahususi ya Sera ya Maendeleo ya Jasiriamali Ndogo na za Kati ya mwaka 2003 (Toleo la mwaka 2025) kilichofikiwa. Utekelezaji wenye tija wa mfumo wa ufuatiliaji na tathmini unategemea uratibu na utendaji kazi wa vipengele vyote vya mfumo kuanzia ukusanyaji wa takwimu, uchambuzi na utoaji taarifa kwa wadau. Mfumo huo unahusisha uandaaji na utoaji wa taarifa kuhusu hatua zilizofikiwa katika utekelezaji wa Sera.

Wizara yenye dhamana ya uendelezaji jasiriamali ndogo na kati itaratibu, kufuatilia na kutathmini utekelezaji wa Sera ya Maendeleo ya Jasiriamali Ndogo na Kati ya mwaka 2003 (Toleo la mwaka 2025) kwa kushirikiana na wadau wakuu zikiwamo wizara za kisekta; idara na wakala za serikali; sekretarieti za mikoa; mamlaka za serikali za mitaa; sekta binafsi; vyombo vya habari; asasi zisizo za serikali na washirika wa maendeleo.

Katika kuhakikisha mfumo huu unakuwa na ufanisi, kila mdau atalazimika kuwa na mfumo wake wa ufuatiliaji na tathmini. Vilevile, mfumo wa ufuatiliaji na tathmini utahusisha kufanya tathmini ya msingi na kuweka viashiria vya upimaji. Aidha, kutakuwa na mapitio ya kila mwaka, ambayo yatajielekeza kutathmini iwapo shughuli zilizopangwa zinaendana na malengo yaliyowekwa. Hali kadhalika, mapitio hayo yatahusisha kufanya tafiti mbalimbali ili kupata mrejesho wa matokeo ya utekelezaji wa Sera kutoka kwa wadau.

5.4 Hitimisho

Sera ya Maendeleo ya Jasiriamali Ndogo na za Kati ya mwaka 2003 (Toleo la mwaka 2025) inaakisi mahitaji halisi ya wadau katika uendelezaji wa jasiriamali ndogo na za kati. Sera hii inatarajiwa kujenga uwezo wa wajasiriamali wadogo na wa kati ambazo zitachangia kwa kiasi kikubwa katika uchumi. Aidha, Sera hii inalenga kutatatua changamoto zinazowakabili wajasiriamali wadogo na wa kati zikiwamo changamoto za mfumo wa kitaasisi, utoaji wa huduma za kifedha, upatikanaji wa masoko, kuwapo kwa miundombinu wezeshi, uendelezaji biashara na huduma za uendelezaji jasiriamali.

Wizara ya Viwanda na Biashara,
Mji wa Serikali – Mtumba,
Mtaa wa Viwanda, S.L.P 2996,
40478 Dodoma,
Tovuti: www.viwanda.go.tz